

РОЗБУДОВА ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ШЛЯХОМ РЕІНТЕГРУВАННЯ НАУКОВИХ ЗНАНЬ ІНШИХ ГАЛУЗЕЙ

Наукова картина — це раціональна модель пізнання світу, що формується шляхом єднання у процесі розвитку науки окремих явищ у ціле, дає єдину картину Всесвіту й утворює універсальне наукове знання. У загальнонауковій картині світу органічно поєднуються уявлення про розвиток неживої матерії й про біологічну та соціальну еволюції. З іншого боку, наукова картина світу забезпечує об'єктивацію знань — їх віднесення до досліджуваного об'єкта та включення у відповідну культуру, виступає як дослідницька програма, що визначає стратегію наукового пізнання. Поява нового наукового знання спричиняє й появу нових термінів, що виникають шляхом метафоризації.

Наукова метафора - це особливий засіб мислення, сутність якого полягає у встановленні нового змісту знань, що досягається за допомогою умовного ототожнення семантичних галузей різних спеціальнонаукових картин світу. Спеціальні технічні найменування виникають унаслідок метафоричного переосмислення значень термінів досить віддалених наукових сфер, зокрема анатомії, ботаніки, міфології, фізіології, бактеріології, а також мовознавства та міфології.

Здатність людини творити образи й символи за подібністю до самої себе, знайшла відбиття в технічних термінах *вертлюг*, *діафрагма*, *пульпа*, *фібра*, які утворилися шляхом метафоризації спеціальних назв анатомії. Ці найменування переважно виражають поняття широкого технічного профілю: *пульпа* — «суміш твердих частинок з рідиною (вода й ґрунт, вода й корисні копалини)» [2]. Термін *діафрагма* отримав декілька загальнотехнічних значень: «пристрій у вигляді серпоподібних пелюсток або дисків для зміни розміру отвору

фото- або кінооб'єктива, деталь насоса-обприскувача або гальмового крана в деяких машин у вигляді дискової пластини» [2] та одне вузькогалузеве: «в оптичних системах - непрозора перегородка, що обмежує поперечний переріз світлових пучків» [3]. Від спеціальної лексики інших наукових галузей утворилися такі технічні терміни: *фотосинтез* (ботаніка), *терморегулювання* (фізіологія), *вірус* (бактеріологія), *планишет* (геодезія), *циклон* (метеорологія), *інгібування* (хімія), які мають як загальнотехнічний (*терморегулювання*, *циклон*), так і вузькогалузевий характер (*фотосинтез*, *вірус*, *планишет*). У широкому технічному значенні вживається термін *циклон* - «апарат для очищення повітря (газу) від завислих у ньому твердих частинок (пилу), дія якого ґрунтується на використанні відцентрової сили» [2]. У галузі радіотехніки використовується термін *фотосинтез*, а терміни *планишет* і *вірус* — у сфері комп'ютерної техніки.

Творення технічних термінів шляхом метафоризації супроводжується семантичними модифікаціями, а також змінами денотативно-сигніфікативної співвіднесеності вихідного й похідного значень. У семантичній структурі значення вихідного терміна в процесі метафоричного переосмислення актуалізуються й стають мотивуючими диференційні семи або, навпаки, мотивуюча сема у структурі початкового значення може стати диференційною в структурі похідного. Під час творення технічних термінів відбувається процес зміни лексико-семантичних структур вихідних термінів, зокрема перенесення від абстрактного до конкретного й, відповідно, формування конкретно-логічної структури значення, що можна спостерігати в процесі метафоризації терміна *циклон*, який у метеорології означає «вихровий рух атмосфери зі зменшенням тиску повітря від периферії до центра вихору...» [2], а в техніці - «апарат для очищення повітря» [2].

У деяких випадках наявний також і протилежний процес - перенесення від конкретного до абстрактного шляхом анігіляції денотативної семи й утворення абстрактно-логічної структури: *вірус* — «1. *б.к.* Один із найдрібніших мікроорганізмів, що викликає інфекційне захворювання». 2. Програма, що здатна сама приєднуватися до інших програм комп'ютера та викликати збої в їхній роботі» [2].

Метафоричне перетворення вихідних значень відбувається на основі певних ознак. Найпоширенішою є метафора за схожістю функцій, скільки принцип дії є основною категорією техніки. Часто вживана також метафора, що ґрунтується на схожості зовнішнього вигляду та ознак порівнюваних об'єктів. Зокрема, у мовознавстві *метафорою* називають «художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб» [2], у галузі обчислювальної техніки — «побудову системи керування файлами подібно до конторських швидкозшивачів» [1]. Семантичне перетворення філологічного терміна відбулося на підставі схожості ознаки аналогії (подібності).

Отже, наукова метафора в процесі творення нових знань і нових термінів виступає у ролі моделі, допомагає відшукати вдалу назву, зближуючи таким чином іноді досить віддалені галузі, тим самим демонструє системність, цілісність, інтегрованість наукової картини світу.

Література

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / уклад. Е. І. Проїдаков, Л. А. Тештицький. Вид. І. Київ: СофтПрес, 2005. 552 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь. 2001. 1440 с.
3. Словник з дистанційного зондування Землі / за ред. В. І. Лялько, М. О. Попова. Київ СМПП «АВЕРС», 2004. 170 с.